

QUADERNS CREMA

Joan Estelrich al seu despatx de Barcelona, l'any 1928. És director de l'editorial Montaner y Simón, i de diverses editorials catalanes.

Secrets inconfessables

Els Hurtado es venen *Mirador* a la Lliga un mes abans de l'esclat de la guerra civil. Joan Estelrich pot exhibir l'amant, Paulina Pi de la Serra, en trobades internacionals, i dormir al mateix hotel, però l'ha d'amagar quan es troba a l'exili amb altres catalans de la Lliga. L'assassinat del general Prim fou un crim d'estat. La persecució franquista dels maçons va ser determinant en el trencament de relacions dels americans amb Espanya.

Aquests "secrets inconfessables" queden destapats als *Dietaris* de l'escriptor, gestor cultural i polític de la Lliga Joan Estelrich (Felanitx, 1896-París, 1958), editats per Quaderns Crema a cura de Manuel Jorba.

Els dietaris donats a conèixer —els que s'han pogut localitzar, ara com

Els 'Dietaris' de Joan Estelrich destapen diversos secrets inconfessables que afecten la revista 'Mirador', els amors adúlter amb Paulina Pi de la Serra, l'assassinat de Prim i les exigències plantejades per Truman a Franco.

ara— corresponen a diversos anys, esparsos, entre el 1914 i el 1949. Del 14 salten al 18. Del temps de la República hi ha dos anys, el 35 i el 36. I de la postguerra, el 40, el 43, el 48 i el 49.

El text ajuda a perfilar la personalitat humana, sentimental, eròtica, literària i política del prestigiós intel·lectual orgànic de la Lliga, i també a donar compte de l'abast de la seva immensa tasca com a gestor cultural.

Pel que fa a la vida eròtica, amb diverses amants, la gran protagonista dels dietaris és Paulina Pi de la Serra (Terrassa, 1906-1991), fundadora de la secció femenina de la Lliga, anomenada per Estelrich amb el signe π .

La primera vegada que hi apareix esmentada és el 23 de desembre del 1935, a Barcelona: "De 4 a 7 amb π ".

Joan Estelrich és llavors un home casat, i pare d'una nena. S'havia maridat el 26 de juliol del 1921, a Barcelona, amb Anna March i Olasso, pianista deixeblla d'Enric Granados. La filla, Anna Maria, neix el 1923.

Però aquell 1935 ha deixat de tenir relacions matrimonials íntimes, com anota el 10 de maig del 36, a Madrid: “Esmorzar amb Casabó i doctor Alomar. Contem cadascú les nostres malaurances matrimonials. Decididament, el matrimoni està en crisi. Alomar, separat fa deu anys; jo, sense intimitat en fa dos; Casabó, en alternances de disputa i pau”.

A Barcelona, Estelrich passa moltes nits amb Paulina Pi de la Serra i viatjaran junts a Hongria quan el diputat a Corts per la Lliga és nomenat delegat espanyol en la conferència internacional de Budapest, celebrada sota els auspicis de la Societat de Nacions. Aquí, en totes les festes i banquets “ π i jo tinguérem llocs de preferència”.

A Praga, on han fet escala, π no va voler que advertís l'ambaixador, el valencià Lluís García Guijarro, “que no era la meva dona”.

Però quan García Guijarro arriba més tard a Budapest i assegura que l'acompanyant del delegat espanyol és la seva dona, Estelrich ja ha advertit tothom que no l'és i cal donar-li “una penosa explicació”. A partir del descobriment de la realitat, “García Guijarro ja no fou amb mi l'home gentilíssim de Praga”.

El viatge de la parella es convertirà en exili, per a Joan i Paulina, a partir del 18 de juliol del 36. Aquell dia, es troben a Florència, de camí cap a Ro-

EL TEMPS

Estelrich, a la dreta de Pla, a l'Hotel Ritz, el 1933. A la seva dreta, el comte de Keyserling, Costa i Deu i Oleguer Junyent. Asseguts, Sagarra i Isabel Llorach, presidenta del Conferentia Club.

ma. Aviat s'estableixen a Perpinyà, per trobar-se amb els companys de la Lliga que han aconseguit passar la frontera. Hi arriben el 29 de juliol. S'instal·len “de moment” al Terminus, perquè, “per a evitar escàndol, π es traslladà l'endemà dijous al Regina a on menjàvem plegats, però jo dormia al Terminus”.

Joan Estelrich descobreix les nits de solitud, mentre que amb π , sempre

oculta al seu hotel, “inauguràvem un període de severes restriccions”, però no completes: “l'amor es refugià a les tardes”. El 2 d'agost anota: “Passat tarda amb π , que no pot sortir perquè no la vegin els refugiats coneguts”.

L'edició, mancada de notes i d'una introducció com cal —sense que l'entortolligat epíleg, destinat preferentment als avatars dels dietaris perduts, arribi

CRISTÓFOL CASTRO

EL TEMPS

Paulina Pi de la Serra, l'any 1982, Reunió d'intel·lectuals, a casa de l'artista terrassenc Santiago Padrós, el 1947. Paulina seu a la dreta de Francesc Pujols. A l'altra punta de la taula, Eugeni d'Ors. Dionisio Ridruejo seu a la taula de l'esquerra, i Àngel Zúñiga, a la de la dreta.

a fer aquesta funció— deixa d'indicar el que el curador Manuel Jorba ha fet saber anteriorment, que la parella té una filla que neix a Lausana el 21 de novembre del 1934, registrada amb el cognom del marit de Paulina, Carles Feliu i Oller, aleshores absent a Mèxic, on mirava de refer la fortuna i on moriria d'accident, el 1935.

La filla, segons Jorba, no visqué mai amb la mare, sinó a Barcelona, amb una família de Gràcia. Paulina Pi de la Serra va posar sempre per davant de tot, diu el filòleg, el manteniment d'una dona respectable, de prestigi social, que el reconeixement d'una relació amagada i, sobretot, de l'existència d'una filla li semblava que destruiria.

Paulina Pi de la Serra, tieta del cantant Quico Pi de la Serra, és tota una institució local. Va jugar un paper cultural destacat durant la postguerra. El 1983 rep la màxima distinció local, la Medalla d'Argent de la Ciutat i des del 1992 el seu retrat figura a la Galeria de Terrassencs Il·lustres.

Del 1973 al 1982 va emetre per Ràdio Terrassa una secció de comentaris, *A corre-cuita*, que van ser aplegats en un volum editat el 1983, i que va ser prologat per l'alcalde de la ciutat, Manuel Royes. El 1978 va escriure el gran llibre sobre *L'ambient cultural a Terrassa (1877-1977)*.

La filla. Si sabem sumar la informació donada anteriorment per Jorba amb l'índex dels *Dietaris*, descobrirem que la filla es diu Maria Helena. El 22 de desembre del 35, Estelrich anota, a Barcelona: "Visita i jocs a Maria Helena". El 9 d'abril del 36, també a Barcelona: "Tarda amb Ma. Helena i nit amb π, sense son". I el 7 d'agost del 36 pensa, des de Perpinyà, que "segurament està bé".

Els propers esments són del 49. El 16 d'abril la va a veure i el 8 d'octubre, resident a Tànger, anota que ha rebut una carta d'ella. Estelrich, cal pensar, va considerar-la, si més no en privat, la seva filla. Segons l'índex, Estelrich en parla dos cops més, però és una dona que troba a Buenos Aires, el 36, que es diu Maria Elena, no Maria Helena. No és l'únic engany de l'índex, ple, a més, d'absències.

Maria Helena Feliu Pi de la Serra ha hagut de mantenir en secret els seus

Portada del primer número del setmanari Després (1934-1936). Joan Estelrich i Paulina Pi de la Serra figuren en el comitè de direcció. L'acudit és de Valentí Castany.

origens, a petició de la mare, ha declarat a EL TEMPS. Ara, finalment, als seus 78 anys, ha decidit, en paraules seves, "sortir de l'armari" i reconèixer, públicament, de qui és filla.

Maria Helena Feliu Pi de la Serra és una persona prou coneguda en el camp de la psicologia clínica infantil i juvenil. Llicenciada en filosofia i psicologia clínica per la Universitat de Barcelona, ha format part de l'equip de psicopatologia infantil i juvenil de l'Hospital Clínic de Barcelona. De fa alguns anys, centra la seva activitat en els conflictes de parella.

És autora de *Vivir bien en pareja i Acabar bé. Com afrontar la separació i el divorci*, i coautora d'*Asesoramiento familiar de educación infantil i Relación de la pareja: técnicas para la convivencia*.

Adoptada per una família de nivell social inferior a la dels seus pares biològics, va haver de descobrir pel seu compte qui eren els seus pares, ens diu, i el fet d'haver nascut d'una relació ex-

tramatriimonial l'ha portada a explicar el cas de forma novel·lada en un llibre que apareixerà publicat properament amb un títol prou significatiu: *Pecat original*.

'Mirador'. La notícia sobre *Mirador* és una notícia bomba. Estelrich diu que el 20 de juny del 1936 va pagar al seu despatx "8.000 pessetes a *Mirador* per l'adquisició" i que "hi vaig posar Pere Linares", segurament un administrador.

El 20 d'abril s'havien iniciat les negociacions per adquirir la prestigiosa revista. Anota Estelrich aquest dia: "Entrevista amb V. Hurtado per a fixar condicions adquisició *Mirador*".

El 26 de març del 1935, Víctor Hurtado, fill d'Amadeu Hurtado, fundador de la revista, va ser nomenat conseller-gerent pel consell d'administració, "amb totes les atribucions", diu Carles Singla, historiador del setmanari.

Ni Amadeu ni Víctor Hurtado no havien confessat mai que s'haguessin

Joan Estelrich, en primer pla, saluda cofoi al fotògraf, a Ginebra, el 1930. Hi va assistir, el mes d'agost, al VI Congrés de Nacionalitats Europees.

venut la revista a la Lliga. El pare, en les seves memòries, escriu que en esclatar la guerra civil van requisar “el nostre *Mirador*”.

Queda a l'aire per saber què volia fer la Lliga amb *Mirador*. I també si era una operació camboniana o al marge de Cambó, atès que Estelrich diu que Joan Llonch i Salas, industrial sabadellenc de la Lliga que vol que el partit, com Estelrich, giri a l'esquerra, promet cooperar amb 20.000 pessetes a l'adquisició.

La compra formaria part de l'intent d'Estelrich d'acostar-se al catalanisme d'esquerres, després de la victòria del Front Popular, de febrer del 36, o només d'evitar que la revista malparlés dels prohoms de la Lliga, entre els quals Estelrich mateix?

El fet és que dos anys abans, després dels fets d'Octubre, Estelrich havia intentat incidir en el jovent universitari a través d'un setmanari, *Després*, fundat amb alguns dels prohoms més destacats de l'ala liberal, europeista

i revisionista de la Lliga, com J. M. Tallada, M. Vidal Guardiola, A. Gallart Folch, A. Bausili, J. M. Casabó i F. de Solà Cañizares, tots ells membres del comitè de direcció de la revista, amb Estelrich i Paulina Pi de la Serra.

Després. Setmanari català es declara republicà i autonomista –lluny del monarquisme de la Lliga del 1931– i critica ERC per haver violat l'ordre constitucional. El setmanari apareix el dia 20 d'octubre del 34 i publica el darrer número el 12 de febrer del 36 després d'haver-ne imprès 69. El resultat de les eleccions va demostrar que la revista no havia portat vots a la Lliga. Potser llavors Estelrich es va plantejar l'adquisició de *Mirador*.

Estelrich, home de gran entregent, tant abans de la guerra com després, té sempre contactes directes amb les altes esferes del poder. Durant la República és el líder de la Lliga que compta amb més amics a l'esquerra. Gràcies, per exemple, al fet de ser membre del Rotary Club, es relaciona amb maçons.

També és l'home de les relacions entre Catalunya i les Illes.

Prim. Precisament, producte dels seus contactes, pot anotar al seu diari dues confidències polítiques de gran pes. Una d'elles afecta l'assassinat de Prim. “Esbrinada la qüestió”, escriu el 10 de novembre del 40, a Madrid. Romanones ha contactat –diu– i ho sabia de Sagasta, que era ministre de la Governació en efectuar-se l'assassinat, que aquest mateix privà que es cerquessin els assassins, presidiaris condemnats a 30 anys que foren alliberats i pagats perquè executessin l'home. L'organitzador del crim fou el general Serrano, per treure's l'home que li feia ombra i que portava el rei Amadeu.

Francmaçoneria. L'altra confidència és de política internacional i és una advertència per als historiadors del segle XX que ignoren la maçoneria i l'antimaçoneria. El primer d'octubre del 49, apunta, a Madrid, les correccions que els americans, que han trencat relacions diplomàtiques, voldrien de la política espanyola, per a refer-les, s'entén: dissolució del Tribunal contra la Maçoneria; elecció d'una part de les Corts per sufragi popular; més llibertat per a les confessions no catòliques; ajustament de canvis de moneda; una certa llibertat de comerç exterior i també una certa llibertat de premsa, correccions que, més tard o més d'hora, van fer-se.

El president Harry S. Truman, que va ser-ne des del 45 al 53, era maçó, com tants altres presidents i polítics americans, i això explica el primer punt de les seves exigències, fet que devia coure a Franco, que odiava a mort els maçons i va ser de les poques coses que el van portar a escriure un llibre.

A Truman el devien irritar per damunt de les altres coses les execucions dels maçons per part dels franquistes i, a la postguerra, les persecucions i els empresonaments. El Tribunal contra la Maçoneria serà suprimit el 1963 –segons Franco, perquè no quedaven maçons per jutjar–, però cal veure si, per la pressió americana, no es va afeblir abans, per reforçar així una promesa de supressió futura.

Lluís Bonada